

Právo je jedním z prostředků regulace společenských vztahů, do kterých náleží i oblast podnikání. Imanentním prvkem svobodné společnosti je právo svobodně podnikat – v České republice je ústavně zaručeno ustanovením článku 26 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, podle něhož „Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.“ Podnikáním se dle legální definice obsažené v obchodním zákoníku rozumí soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.¹ Z právních (případně protiprávních) úkonů podnikatele tedy vznikají práva a závazky přímo podnikateli – narozdíl například od závislé činnosti zaměstnanců v pracovním poměru k zaměstnavateli podle zákoníku práce, kteří činí právní úkony jménem svého zaměstnavatele. Vzhledem k tomu, že zisk je pouze účelem podnikání, a nikoliv jeho nezbytným pojmovým důsledkem, může přirozeně nastat situace, kdy závazky z podnikání převýší majetek podnikatele, či situace, ve které zisk jím docílený nemá formu peněžních prostředků způsobilých k úhradě peněžitého dluhu, který proto podnikatel není schopen plnit. Ne vždy je takový výsledek vinou podnikatele samotného, přičemž kdyby měl možnost „pokračovat“ nebo „začít znovu“ bez dluhů, jeho činnost by se úspěšně rozvíjela dál a přinášela by zisk jemu a rovněž tak jistotu zaměstnání pro mnoho jeho zaměstnanců.

Úpadek ovšem není situace, která by se dotýkala výlučně subjektů podnikatelských. I spotřebitel často (a v dnešní době čím dál tím častěji) na sebe převezme takové břemeno závazků, kterému není schopen dostát. Tak například v září roku 2004 „[d]luhy lidí u bank činí 270 miliard korun, dvakrát víc než před třemi lety. Půjčují-li si lidé víc,

¹ Shodně viz ustanovení § 1 živnostenského zákona: „Tento zákon upravuje podmínky živnostenského podnikání (dále jen „živnost“) ...“ a § 2 živnostenského zákona: „Živností je soustavná činnost provozovaná samostatně, vlastním jménem, na vlastní odpovědnost, za účelem dosažení zisku ...“

přibývá i těch, kteří přecenili síly a dluhy jim přerostly přes hlavu.“² A úvěry poskytnuté bankami mají nadále vzestupnou tendenci. Proto v prosinci roku 2004 „[l]idé dluží bankám dohromady už 293 miliardy korun. V této sumě nejsou ale započítány dluhy domácností splátkovým společnostem, které jdou také do miliard korun.“³ A v únoru roku 2005 „[s]tále více Čechů si zvyká žít na dluh. Loni se české domácnosti zadlužily o dalších 77,5 miliardy korun a celkem tak bankám dluží 315 miliard.“⁴ Na začátku června 2005 se poté objevila zpráva: „[z]adlužování českých domácností rychle roste. Podle statistik ČNB si v dubnu lidé půjčili od bank dalších 7,3 miliardy korun a celkem jim tak dluží už přes 335 miliard. Další stamilióny si pak každý měsíc půjčují od splátkových společností.“⁵ A koncem roku 2005: „Koncem tohoto roku už dluží lidé jenom bankám strašidelných 415 miliard korun.“⁶ Dne 31. března 2007 uvedly Lidové Noviny, že „Češi už dluží 557 miliard korun.“⁷

Vyhlídka, že člověk bude až do konce života vydělávat svou prací pouze na to, aby někomu zaplatil své dluhy, rozhodně nemotivuje k řádné ekonomické aktivitě, nýbrž k útěku do „šedé“ či „černé“ ekonomiky, které nejsou z hlediska zákonnosti a prevence protiprávního jednání vůbec žádoucí. Pro mnoho ekonomicky aktivních subjektů je proto velmi důležitou otázkou, zda v případě neschopnosti plnit své závazky existuje východisko z této jinak beznadějně situace. Protože podle ustanovení článku 1 odst. 1 Ústavy České republiky „Česká republika je ... právní stát ...“, je nezbytné, aby řešení tohoto problému spočívalo ve sféře právního řádu a nikoli v rovině mimoprávní či dokonce protiprávní.

V právním řádu České republiky je v současné době otázka úpadku a jeho možných řešení svěřena primárně zákonu o konkursu a vyrovnání. Od 1. ledna 2008 jej nahradí insolvenční zákon. Dosavadní zákon o konkursu a vyrovnání však bude ještě po mnoho let pro právní

² Nádoba, J.: Mám velké dluhy a nezvládám to, Mladá fronta Dnes, Ekonomika, 20.9.2004, str. 1

³ Troušilová, A.: Banky půjčují lidem na dárky miliardy, Právo, 15.12.2004, <http://pravo.novinky.cz/p291a18c.htm>

⁴ Svoboda, J.: Češi se zadlužují, exekutory mají v patách, Právo, 7.2.2005, <http://pravo.novinky.cz/p031a00a.php>

⁵ Domácnosti dluží přes 335 miliard, Právo, 1.6.2005, <http://pravo.novinky.cz/p128a05g.php>

⁶ Verner, P.: Čas dluhů, Právo, 27.12.2005, <http://pravo.novinky.cz/p300a07a.php>

⁷ Češi už dluží 557 miliard korun, Lidové noviny, 31.3.2007, dostupné v archívu Lidových novin na www.lidovky.zpravy.cz

praxi relevantní, neboť podle přechodných ustanovení insolvenčního zákona se pro konkursní a vyrovnací řízení zahájená před účinností insolvenčního zákona použijí dosavadní právní předpisy. „Zrušenému zákonu č. 328/1991 Sb. je tedy tímto přechodným ustanovením dán dosti dlouhý život, podobně jako hospodářskému zákoníku v přechodných ustanoveních zákoníku obchodního.“⁸ Na následujících stránkách proto budeme zkoumat, jaký prostor pro překonání úpadkové situace (jinak než zánikem úpadce či ukončením jeho podnikatelské činnosti) poskytuje jak nyní účinný zákon o konkursu a vyrovnání, tak i nový dosud ještě neúčinný insolvenční zákon.

Pro účely snadné orientace v textu, aby bylo na první pohled zjevné, zda je probírán zákon o konkursu a vyrovnání či insolvenční zákon, jsou příslušné pasáže zpracovány odlišnou formou. Pasáže věnované zákonu o konkursu a vyrovnání mají formu komentáře, zatímco části zabývající se insolvenčním zákonem mají formu výkladového textu.